

خاندان شرف الدین

امرالله شجاعی

مرحوم علامه سید عبدالحسین شرف الدین، یکی از تأثیرگذارترین دانشمندان شیعه در قرن چهاردهم می باشد که با خلق آثار فراوان، خدمات ارزنده ای به جهان اسلام و تشیع و تقریب بین مذاهب نموده است: کتاب مراجعات ایشان و ترجمه آن به زبان های مختلف در کنار قرآن و نهج البلاغه و مفاتیح و ... از کتاب های نام آشنای منازل شیعیان قرار دارد و گویی هر شیعه خود را موظف به آن می بیند که نسخه ای از این کتاب را به همراه داشته باشد.

این عالم بزرگوار شاخه ای پرثمر از خاندانی بزرگ و جلیل از نسل پیامبر (ص) می باشد که به خاندان «شرف الدین» معروف گردیده است و در طول تاریخ تشیع توانسته است عالمانی باتقوا و پرهیزکار به جهان اسلام تحویل دهد.

در این گفتار، بر آن شدیم که این شجره طیبه و آثار علمی و فرهنگی فرزندان آن را رصد کنیم و به مشتاقان فضیلت ارائه دهیم.^۱

معرفی خاندان

آیت الله علامه سید عبدالحسین شرف الدین نسبش با ۳۱ واسطه به حضرت امام موسی کاظم (ع) منتهی می شود، به این ترتیب:

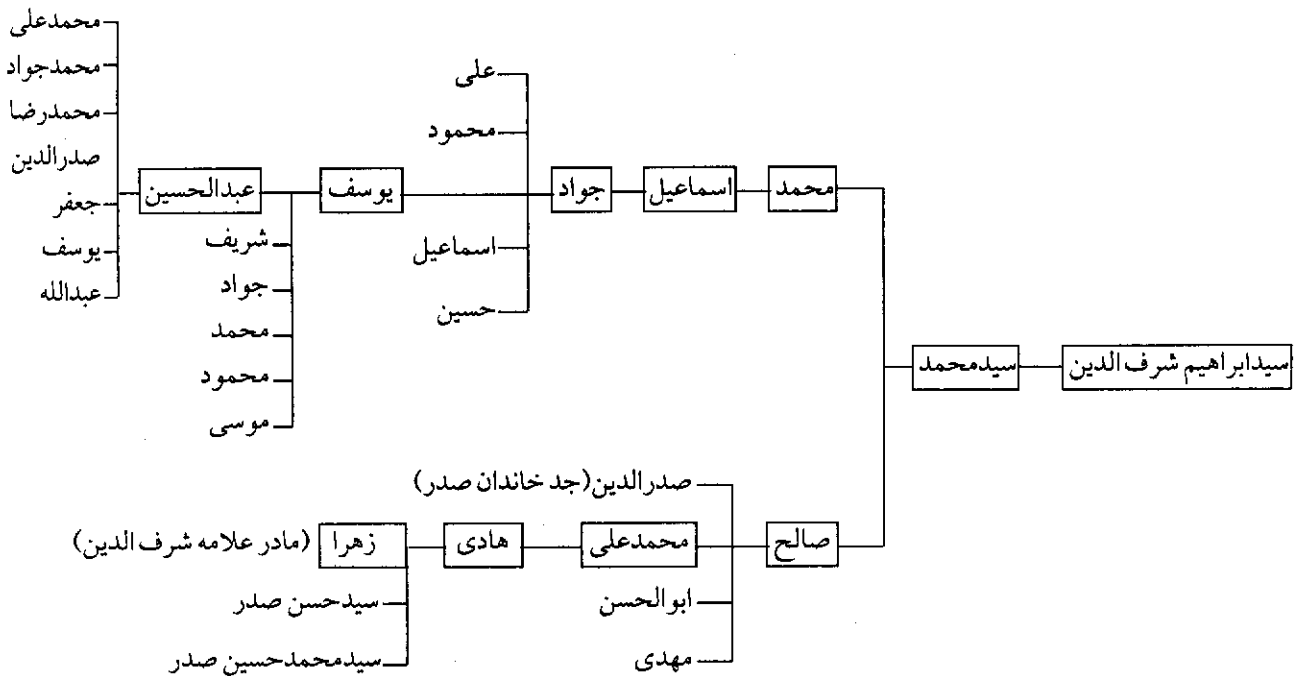
سید عبدالحسین، فرزند سید یوسف، فرزند سید جواد،

فرزند سید اسماعیل، فرزند سید محمد ثانی، فرزند سید محمد، فرزند سید ابراهیم شرف الدین، فرزند سید زین العابدین، فرزند سید علی نورالدین، فرزند سید نورالدین علی، فرزند سید حسین عزالدین، فرزند سید محمد، فرزند سید حسین، فرزند سید علی، سید محمد، فرزند سید ابوالحسن تاج الدین، فرزند سید محمد، فرزند عبداللہ جلال الدین، فرزند سید احمد، فرزند سید حمزه ابوالفوارس، فرزند سید سعیدالله، فرزند سید حمزه، فرزند سید ابوالسعادات، فرزند سید ابو محمد، فرزند سید محمد، فرزند دیلمیه ابوالحسن علی، فرزند سید ابوطاهر، فرزند سید محمد، فرزند سید طاهر، فرزند سید حسین قطعی، فرزند سید موسی ابوسجعه، فرزند ابراهیم المرتضی فرزند امام موسی بن جعفر (ع).^۲

گفتنی است خاندان شرف الدین و صدر از سید محمد فرزند سید ابراهیم به بعد در نسب مشترک هستند و در واقع این دو خاندان بزرگ شاخه های پرثمر یک شجره طیبه اند و پیوند فرزندان این دو خاندان با یکدیگر آنها را هر چه بیشتر به هم نزدیک نموده است.

۱. در این نوشتار متعرض زندگی نامه و آثار علامه شرف الدین نشده ایم و آن را به منابع فراوانی که در دست است حواله می دهیم.

۲. بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۱۵۰-۱۵۱؛ تکملة امل الأمل، ص ۱۶۰.

در این نمودار، شجره نامه اجداد پدری و مادری، عموها و دایی ها و خاندان و فرزندان علامه شرف الدین به خوبی نمایان است.

سید ابراهیم شرف الدین (جد پنجم پدری و مادری) (۱۰۳۰-۱۰۸۰ ق)

کنیه وی ابو محمد و لقبش شرف الدین می باشد. این لقب در خاندان شرف الدین به عنوان شهرت باقی مانده است. اگرچه وی جد خاندان صدر نیز محسوب می گردد.

سید ابراهیم در سال ۱۰۳۰ قمری در جبع به دنیا آمد. مادرش دختر فقیه بزرگوار شیخ سلیمان بن حسین عاملی نباطی (م ۱۰۷۹ ق) می باشد. سید ابراهیم از پدرش سید زین العابدین و تنی چند از عموها و علمای جبل عامل ادبیات عرب و فقه و اصول و منطق و فلسفه و کلام و ... را فرا گرفته و در این علوم به مقامات عالی رسید. پدرش در حالی که وی ۴۳ سال داشت از دنیا رفت و به جانشینی پدر، مرجعیت شرعی را در دست گرفت. در سال ۱۰۷۸ ق به شحور کوچ کرده و در همان سال به زیارت خانه خدا و حرم نبوی و قبور ائمه بقیع نائل آمد در این سفر مریض گردید و این مرض تا سال ۱۰۸۰ ق که به لقاء الله پیوست همراه او بود.^۳

سید محمد بن ابراهیم (۱۰۴۹-۱۱۳۹ ق)

جد چهارم پدری و مادری علامه شرف الدین وی فرزند سید ابراهیم شرف الدین بوده است. کنیه وی ابو صالح بوده است و در واقع وی جد مشترک دو خاندان بزرگ صدر و شرف الدین می باشد. سید

محمد در جبع در سال ۱۴۰۹ قمری به دنیا آمد و در موطن خود از پدر و عموی جدّه اش یعنی علامه بزرگوار شیخ احمد بن حسین عاملی نباطی استفاده برد و چند روز بعد از وفات پدرش در سال ۱۰۸۰ قمری به نجف مهاجرت نمود و از محضر درس شیخ حسام الدین طریحی و دیگر فقها و اصولیین نجف بهره گرفت. در سال ۱۰۸۳ قمری به اصفهان رفت و از محضر فقیه بزرگ شیخ محمدباقر سبزواری استفاده نمود و به دامادی وی مفتخر گردید که متأسفانه همسر وی و دو فرزندش به مرض و یا در سال ۱۰۸۹ قمری از دنیا رفتند. وی سپس از محقق سبزواری از محضر فقیه توانا شیخ علی نواده شهید ثانی که در اصفهان ساکن بود کسب فیض نمود و این استاد به سید محمد اجازه روایتی عنایت کرد.

در سال ۱۰۹۹ قمری به مشهد مقدس مشرف گردید و میهمان صاحب و سائل شیخ حر عاملی گردید. صاحب و سائل دختر خود را در حرم امام رضا (ع) به عقد این سید بزرگوار درآورد و اجازه روایتی مفصلی به او داد. بعد از انجام حج با همسر خود در سال ۱۱۰۱ قمری به شحور در جبل عامل وارد گردید و تا آخر عمر در این دیار باقی ماند. وی در نودسالگی در شحور از دنیا رفت.

از وی تألیفاتی بر جای مانده است که عبارتند از: تعلیقه بر قواعد الاحکام علامه حلی؛ تعلیقه بر اصول کافی؛ تعلیقه بر

۳. ایمان الشیعه، ج ۵، ص ۱۹۲؛ تکملة امل الامل، ص ۷۲-۷۳؛ الکنی والألقاب، ج ۱، ص ۳۲۲؛ مکارم الاکار، ج ۱، ص ۹؛ بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۱۲-۱۵.

نفلیه شهید اول؛ مجموعه ای شبیه کشکول که شامل احادیث و اشعار و تراجم خاندانش می باشد. این مجموعه از مصادر کتاب بغیة الراغبین علامه شرف الدین است.

تمامی این آثار در کتابخانه مرحوم علامه شرف الدین موجود بوده است. از شاگردان ایشان می توان شیخ سلیمان بن معتوق العاملی را نام برد.^۴

سید محمد ثانی (۱۱۲۵-۱۲۱۵ قمری)

جد سوم پدری علامه شرف الدین. به اعتبار این که پدر او هم سید محمد نام داشت وی را سید محمد ثانی می نامیدند.

مادر وی دختر عالم بزرگ شیعی صاحب وسائل الشیعه شیخ حر عاملی بود. وی در ۲۵ محرم سال ۱۱۳۵ هجری قمری در شحور به دنیا آمد. پدرش در زمان تولد ایشان ۷۵ سال داشت. سید محمد به هنگام وفات پدر چهارده ساله بود. وی نزد علمای جبل عامل و برادر بزرگش سید صالح درس خواند و در سی سالگی به همراه برادرش به عراق هجرت نمود و در کربلا و نجف از اساتید بزرگی چون وحید بهبهانی و دیگر علما کسب فیض نمود. در سال ۱۱۶۳ قمری به همراه برادرش به شحور بازگشت و وی به تدریس و برادرش به فتوا و قضاوت مشغول گردید.

در سال ۱۱۹۹ قمری برادرش به خاطر فتنه ای که پیش آمده بود به عراق هجرت نمود اما سید محمد در شحور ماند و سرانجام در روز عرفه سال ۱۲۱۵ قمری از دنیا رفت. از وی مدایحی درباره اهل بیت (ع) بر جای مانده است وی دارای اجازه روایتی از علمای بزرگ عصر خود چون پدرش سید محمد بود که او نیز از استاد و پدر خانمش صاحب وسائل اجازه داشت.^۵

سید اسماعیل بن سید محمد (ح ۱۱۸۶-۱۲۶۶ قمری)

جد دوم پدری علامه شرف الدین. این مرد باتقوا و مخلص که از اولیای الهی بود و علمای عصر به او تبرک می جستند در نزد پدر خود ادبیات عرب و فقه را فراگرفت و اجازه روایتی مفصلی از پدر دریافت کرد. وی خود برای امرار معاش به کار و تلاش می پرداخت و از این راه املاک و زمین ها و خانه های فراوانی را فراهم آورد تا آن جا که این ثروت فرزندان وی و نسل آنان را کفایت کرد و آنان از این خوان و نعمتی که خداوند به دست با برکت این مرد الهی گستراند بهره مند شدند.^۶

سید جواد بن سید اسماعیل (۱۲۲۲-۱۲۹۷ قمری)

جد پدری علامه شرف الدین. وی مردی بسیار با ورع و محتاط و مورد احترام مردم و علمای عصر خود بود. آخرین کلامی که بر زبان راند این آیه شریفه بود: «رب توفنی مسلماً والحقنی

بالصالحین». وی در سال ۱۲۹۷ قمری رحلت کرد و دو تن از علمای بزرگ لبنان علامه شیخ محمدعلی عزالدین و عالم جلیل القدر سید موسی حسینی زهراوی متصدی غسل وی شدند. وی را در کنار پدرش سید اسماعیل دفن کردند.^۷

سید یوسف بن جواد شرف الدین (۱۲۶۳/۱۲۶۴-۱۳۳۴ قمری)

پدر بزرگوار علامه شرف الدین. وی در شحور به دنیا آمد و مقدمات علوم را در همان جا سپری نمود و در سال ۱۲۷۵ قمری به همراه برادرش سید محمود به جبع رفت و مشغول به تحصیل گردید و مقداری از فقه را نزد شیخ عبدالله نعمه فراگرفت و در سال ۱۲۸۵ قمری به کاظمین مهاجرت کرد و از محضر پسرعمویش سید ابوالحسن هادی پدر سید حسن صدر فقه و اصول دوره سطح را فراگرفت و معانی و بیان را از محضر شیخ محمد الوندی کاظمی بهره برد و در درس خارج پسرعمویش سید هادی و شیخ محمدحسن آل یاسین نیز حاضر گردید. در سال ۱۲۸۷ قمری به افتخار دامادی استاد و پسرعمویش سید هادی نائل آمد. در سال ۱۲۹۰ قمری به نجف اشرف عزیمت نمود و از محضر درس آیات شیخ محمدحسین کاظمی و آخوند خراسانی و حاج آقا رضا همدانی و میرزا حبیب الله رشتی و سید اسماعیل صدر استفاده نمود و به درجه اجتهاد رسید و همه این اساتید وی را مفتخر به اجازات مفصلی نمودند.

وی که قصد اقامت دائمی در عراق را داشت به درخواست پدر و برای دیدار وی به تنهایی در سال ۱۲۹۷ قمری عازم لبنان گردید، اما قبل از رسیدن، پدرش وفات کرده بود و مجبور به ماندن در آن دیار گردید. دو سال بعد یعنی ۱۲۹۸ قمری به کاظمین رفت و شرف الدین و مادرش را به لبنان برد. در شحور به رتق و فتق امور مردم و تربیت طلاب و تدریس مشغول گردید. در سال ۱۳۰۱ قمری به سبب فتنه ای که در شحور به وقوع پیوست به بنت جبل عزیمت نمود که مورد استقبال مردم آن دیار و عالم آن جا شیخ موسی شراره قرار گرفت و به همراهی این عالم جلیل نقش بسزایی در هدایت مردم آن دیار ایفا نمود. وی از سال ۱۳۰۴ قمری تا ۱۳۰۸ قمری به تدریس در طوره که از حوزه های پررونق آن زمان در لبنان بود پرداخت و گروهی از فضلا چون شیخ حسین مغنیه از محضر او استفاده نمودند. در سال ۱۳۰۸ قمری به خانه خدا مشرف گردید. سپس به وطن خود بازگشت و در سال ۱۳۱۲ قمری به عتبات مقدسه در عراق

۴. تکملة امل الأمل، ص ۲۲۷؛ بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۱۲۵-۱۲۷.

۵. تکملة امل الأمل، ص ۲۶۲؛ اعیان الشیعة، ج ۵، ص ۳۳۱؛ بغیة الراغبین،

ج ۱، ص ۴۴۳-۴۴۴.

۶. بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۴۴۶-۴۴۷.

۷. همان، ص ۴۴۷-۴۴۸.

همدرس و هم‌مباحثه بود. مجموعه‌ای از سید صدرالدین دیده شده که وی مشکلات علمی را از برادر خود سید محمدعلی سؤال کرده و پاسخ‌ها را در آن یادداشت کرده است.

از این مجموعه مرتبه سید محمدعلی در فقه نمودار می‌گردد. وی علاوه بر علم، زاهدی والا مقام بوده است و در هر مجلسی که وارد می‌گردید با این که علمای بزرگی حضور داشتند همگی به سخنان وی توجه می‌کردند. سید محمدعلی برای دیدار برادرش سید صدرالدین که در اصفهان ساکن بود به ایران آمد و در آن جا از دنیا رفت و جنازه او را به نجف اشرف بردند و در صحن علوی به خاک سپردند.

فرزندان وی عبارتند از:

۱. سید عیسی (متوفای ۱۲۸۰ قمری). وی پدر واعظ معروف سید جمال اصفهانی است که نقش بسزایی در نهضت مشروطه داشت و سید محمدعلی جمال‌زاده فرزند اوست.

۲. سید موسی (متوفای حدود ۱۲۹۰ قمری) که ساکن تهران بود.

۳. سید هادی (۱۲۳۵-۱۳۱۶ قمری) پدر آیت‌الله سید حسن صدر و جد مادری علامه شرف‌الدین.^{۱۰}

سید هادی ابوالحسن صدر (۱۲۳۵-۱۳۱۶ قمری)

جد مادری علامه شرف‌الدین. وی که در کودکی به همراه پدر به اصفهان رفته بود پس از وفات پدر در سال ۱۲۴۱ قمری، در کفالت عمویش سید صدرالدین قرار گرفت و پس از فراگیری مقدمات، دروس فقه و اصول را از او آموخت. در سال ۱۲۵۲ قمری به نجف اشرف رفت و از محضر آیات شیخ حسن کاشف‌الغطاء و شیخ مرتضی انصاری استفاده نمود و به مقامات علمی بلندی رسید. او در سال ۱۲۶۴ قمری به کاظمین هجرت نمود و در آن جا با شیخ محمدحسن آل‌یاسین گفتگوها و مباحثات علمی مختلفی داشت و هر دو برای هم احترام خاصی قایل بودند و دوستی پابرجایی باهم برقرار کردند. وی در روز ۲۲ جمادی‌الاولی سال ۱۳۱۶ قمری در کاظمین از دنیا رفت و بعد تشییع باشکوه در یکی از حجرات صحن کاظمین به خاک سپرده شد. از طرف آیات آخوند خراسانی و میرزا محمدتقی شیرازی و سید اسماعیل صدر مجالسی در بزرگداشت وی برپا گردید.^{۱۱}

عزیمت نمود که مورد استقبال بسیار گرم هم‌وزاده‌ها و علمای نجف و کاظمین قرار گرفت. این دوران را علامه شرف‌الدین جزء شیرین‌ترین دوران زندگی خود و برادرش سید شریف دانسته است که به همراه پدر در محافل علمی شرکت می‌کردند و از برکات حضور علما بهره می‌بردند.

سرانجام این سید عظیم‌الشان در ۲۴ ذوالحجه سال ۱۳۳۴ قمری از دنیا رفت و به اجداد طاهرینش ملحق گردید. فرزندش شرف‌الدین بر جنازه وی نماز گزارد و با تشییع کم‌نظیر مردم آن سامان دفن گردید و مراسم گرامیداشت فراوانی از طرف طبقات مختلف مردم برگزار گردید و شعرای بسیاری در رثایش شعر سرودند. علامه شرف‌الدین وی را عصاره کرم و جوانمردی و با عزت نفس و مهربان با مردم حتی دشمنان و باورع و محتاط و سخاوتمند معرفی کرده است.^۸

سید صالح بن سید محمد (۱۱۳۲-۱۲۱۷ ق)

جد سوم مادری شرف‌الدین. سید صالح در قریه شحور به دنیا آمد. در آغاز در نزد پدر درس می‌خواند و سپس در نزد چند نفر از علمای جبل عامل شاگردی نمود و علم طب را از علامه شیخ علی خاتون‌آبادی فراگرفت و در جوانی به مصر رفت و چند ماهی در دانشگاه الازهر از اساتید آن جا بهره برد. سپس به حجاز رفت و به مدت دو سال از فقه مکه و مدینه استفاده نمود. در سال ۱۱۵۵ قمری به عراق مهاجرت کرد و از حضور فقهای بزرگی چون وحید بهبهانی استفاده برد. بعد از تکمیل تحصیلات به شحور بازگشت و به خدمت علمی و دینی مشغول گردید. در سال ۱۱۹۹ قمری به سبب فتنه‌ای که در شحور به وقوع پیوست به عراق مهاجرت کرد و سرانجام در سال ۱۲۱۷ قمری در نجف اشرف از دنیا رفت و در صحن حرم امیرالمؤمنان (ع) به خاک سپرده شد.

سید صالح از بزرگان فقه و ادب و عالمی زاهد و عابد بود. از او چهار پسر باقی ماند که همگی از فقهای بزرگ شیعه گردیدند:

- سید صدرالدین (۱۱۹۳-۱۲۶۴) جد دوم آیت‌الله شهید محمدباقر صدر (ره)؛

- سید محمدعلی (۱۱۹۵-۱۲۴۱)؛

- سید ابوالحسن (۱۳۰۰-);

- سید مهدی (۱۳۰۳-).^۹

سید محمد علی بن سید صالح (۱۱۹۵-۱۲۴۱ قمری)

جد دوم مادری علامه شرف‌الدین. وی در جبل عامل به دنیا آمد و در نزد پدر و شیخ سلیمان بن معتوق و سید محسن کاظمی و سید علی طباطبایی و سید بحر العلوم و شیخ جعفر کاشف‌الغطاء درس خواند. سید محمدعلی با برادرش سید صدرالدین

۸. بغية الراغبين، ج ۱، ص ۴۵۹-۴۸۴؛ تکملة امل‌الامل، ص ۴۳۳-۴۴۴.

۹. الکرام البررة، ج ۲، ص ۶۶۱؛ بغية الراغبين، ج ۱، ص ۱۲۹-۱۴۶؛ تکملة امل‌الامل، ص ۲۳۳-۲۳۴.

۱۰. بغية الراغبين، ج ۱، ص ۲۸۱-۲۸۳؛ تکملة امل‌الامل، ص ۳۸۲-۳۸۵.

۱۱. تکملة امل‌الامل، ص ۴۲۲؛ بغية الراغبين، ج ۱، ص ۲۹۱؛ الفحاح القدسية، ص ۴۳-۴۵.

سید حسن صدر (۱۲۷۲-۱۳۵۴ قمری)

دائی بزرگ و استاد علامه شرف الدین که نقش بارزی در تکوین شخصیت او داشته است. شرح حال مفصل او را علامه شرف الدین در بغیة الراغبین متعرض شده که در مقدمه کتاب تأسیس النشیبه هم به طور مستقل به چاپ رسیده است. سید حسن صدر از علمای بزرگ شیعه در قرن چهاردهم و مرجعی پرکار بوده است که تعداد آثارش نزدیک به صد اثر می رسد. وی در روز جمعه ماه رمضان سال ۱۲۷۲ قمری در کاظمین به دنیا آمد و در همان جا ادبیات عرب و فقه و اصول را از پدر فراگرفت. در سال ۱۲۹۰ قمری به دستور پدر به نجف اشرف هجرت نمود و حکمت و کلام را از ملا محمدباقر شکی و شیخ محمدتقی گلپایگانی و شیخ عبدالنبی طبرسی فراگرفت. در سال ۱۲۹۱ قمری میرزای بزرگ شیرازی به سامرا هجرت کرد و حوزه بزرگی را در آن جا تأسیس نمود. سید حسن صدر به سال ۱۲۹۷ قمری به این حوزه ملحق گردید و از آن مرجع بزرگ استفاده نمود. در سال ۱۳۱۴ قمری به کاظمین بازگشت و مورد توجه عموم مردم قرار گرفت و رساله عملیه خود را برای مقلدینش منتشر نمود. از ویژگی های بارز این مرجع بزرگ، مهارت در علوم مختلفی چون فقه و اصول و رجال و درایه و انساب و صرف و نحو و معانی و بیان و کلام می باشد که در همه این زمینه ها و غیر آنها دارای تألیف می باشد. وی دارای اجازات روایی مختصر و مبسوط فراوانی می باشد و بسیاری از مراجع و آیات بزرگ شیعه چون سید ابوالحسن اصفهانی و محمدحسین اصفهانی و علامه شرف الدین و سید شهاب الدین مرعشی و شیخ آقا بزرگ تهرانی موفق به اخذ اجازه از ایشان شده اند.

معروف ترین آثار تألیفی ایشان عبارت است از: تأسیس الشیعة الکرام لعلوم الاسلام؛ تکملة أمل الأمل؛ سبیل الرشاد فی شرح نجات العباد؛ فصل القصاء فی الكتاب المشهور بفقه الرضا؛ نهاية الدرايه؛ تعلیقات فراوان بر کتب اصولی و فقهی و رجالی و ...

سید محمد صدر که مدتی نخست وزیر عراق بود و سید علی صدر صاحب کتاب شجرة الموسویین من آل شرف الدین فرزندان وی می باشند.^{۱۲}

سید محمدحسین صدر (۱۲۸۸-۱۳۳۰ قمری)

دائی کوچک علامه شرف الدین. وی مقدمات و ادبیات عرب و سطوح فقه و اصول را در کاظمیه فراگرفت و سپس با وهر پدري علامه شرف الدین ازدواج کرد. در سال ۱۳۲۹ قمری علامه شرف الدین به همراهی دائی خود سید محمدحسین به مصر رفت که این سفر برای تأیید مذهب شیعه بسیار مفید بود. در سال ۱۳۳۰ به عراق مراجعت کردند و سرانجام در همان سال در

پنجم شوال به مرضی که از اشتباه پزشکی وی بروز کرده بود در دنیا را وداع گفت و در صحن کاظمین در کنار پدرش به خاک سپرده شد. سید محمدصادق صدر، صاحب تألیفات فراوان چون الاجماع فی التشريع الاسلامیة فرزند وی می باشد.^{۱۳}

برادران علامه شرف الدین

۱. سید شریف، تولد ماه رمضان ۱۲۹۸ قمری، درگذشت ۲ رمضان ۱۳۳۵ قمری؛
 ۲. سید جواد، تولد ربیع الاول ۱۳۰۲ ق، درگذشت ۲۵ شوال ۱۳۹۵ قمری؛
 ۳. سید محمد، تولد ۱۱ رجب ۱۳۱۲ قمری، درگذشت ۸ صفر ۱۳۷۹ قمری؛
 ۴. سید محمود، تولد ۱۳۱۷ قمری، درگذشت اول جمادی الاولى ۱۴۰۰ ق؛
 ۵. سید موسی، تولد ۱۳۱۸ قمری، درگذشت ۱۷ ذی الحجه ۱۳۹۳ قمری.
- از میان برادران علامه شرف الدین به زندگی نامه برادرش سید شریف می پردازیم.

سید شریف (محمد) شرف الدین (۱۲۹۸-۱۳۳۵ قمری)

برادر پدري علامه شرف الدین. سید شریف دومین فرزند سید یوسف و هشت سال از علامه شرف الدین کوچک تر بود. وی مجتهدی ادیب و شاعر بود که در ماه رمضان سال ۱۲۹۸ قمری در شحور به دنیا آمد و دروس مقدمات و علوم عربیه را نزد برادر خود علامه شرف الدین گذراند و در ۱۲ سالگی و در سال ۱۳۱۰ قمری به همراه برادر و استادش به عراق هجرت کرد و یک سال و دو ماه در سامرا اقامت کردند و سپس به خاطر فتنه ای که در سامرا به وقوع پیوست به نجف اشرف کوچ کردند و علوم ادبی و منطقی و فقه را تا مرحله سطح و کتاب قوانین و شرح لمعه و ریاض را از برادر خویش فراگرفت، سپس رسائل را از آیت الله شیخ احمد کاشف الغطاء اخذ کرد و دروس خارج را از آخوند خراسانی و شیخ محمد طه نجف فراگرفت و به مرتبه اجتهاد نائل آمد. در سال ۱۳۲۲ قمری به همراه برادر خود به لبنان بازگشت. بار دیگر در ۲۶ سالگی یعنی در سال ۱۳۲۴ قمری به نجف بازگشت و از محضر علمای بزرگ نجف مانند آیات آخوند خراسانی و سید محمد کاظم طباطبایی یزدی و شیخ احمد کاشف الغطاء و سید رضا موسوی هندی و شیخ عبدالله گلپایگانی و شیخ علی خاقانی

۱۲. زندگی نامه ایشان در منابع فراوان آمده، مانند: بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۲۹۸-۳۶۲؛ السلسلات، ج ۲، ص ۱۰۰-۱۰۷؛ آمیان الشیعة، ج ۵، ص ۳۲۵؛ تکملة أمل الأمل، ص ۱۶۰.

۱۳. بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۴۲۳-۴۲۵.

کسب فیض نمود. مشایخ روایتی ایشان عبارتند از: میرزا حسین خلیلی و میرزا فتح الله شیخ الشریعه اصفهانی و سید حسن صدر و برادرش علامه سید عبدالحسین شرف الدین.

استاد ایشان آیت الله سید محمد کاظم طباطبایی یزدی اجازه اجتهادی در سال ۱۳۳۱ قمری یعنی در ۳۲ سالگی در حق ایشان صادر کردند. وی در دوم ماه رمضان سال ۱۳۳۵ قمری در ۳۷ سالگی در شحور از دنیا رفتند. از ایشان آثاری بر جای مانده است:

- تعلیقه بر کفایة الأصول استادش آیت الله شیخ محمد کاظم خراسانی

- تعلیقه بر قطر الندی؛

- تعلیقه بر الفیه ابن مالک؛

- تعلیقه بر حاشیة منطلق ملا عبدالله یزدی؛

- تعلیقه بر معلول سعدالدین تفتازانی؛

- تعلیقه بر معالم الاصول؛

- تعلیقه بر قوانین الاصول؛

- مسائل فقهیه متفرقه. ۱۴

فرزندان شرف الدین

سید محمد علی شرف الدین (۱۳۱۷-۱۳۷۲ قمری)

فرزند ارشد علامه شرف الدین. وی در نجف اشرف در زمانی که پدرش در آن جا مقیم بود به دنیا آمد و در سال ۱۳۲۲ قمری در پنج سالگی به همراه پدر به زادگاه پدری در لبنان رفت. ادبیات عرب را نزد پدر گذراند و سپس به عنوان معلم رسمی خدمت کرد. در سال ۱۳۳۷ قمری به عراق بازگشت که همزمان با انقلاب عشرین بود. وی در فعالیت های سیاسی و جهادی آن مقطع شرکت نمود و در نزد علمای بزرگی چون سید حیدر صدر (پدر شهید آیت الله سید محمد باقر صدر) و شیخ مرتضی آل یاسین و شیخ محمد علی خراسانی و میرزا محمد حسین نائینی و سید ابوالحسن اصفهانی و شیخ محمدرضا آل یاسین و آقا ضیاء الدین عراقی تلمذ نمود. وی سرانجام در ۱۵ شعبان ۱۳۷۲ قمری از دنیا رفت و بعد از تشییع باشکوهی که از طرف تمامی گروه های مردمی صورت گرفت در کنار قبر جده اش به خاک سپرده شد.

آثار به جای مانده از وی، اضافه بر مقالات و بحوث مختلف عبارتند از:

۱. شیخ الأیطح. در اثبات ایمان و اسلام حضرت ابوطالب (ع) با ادلة فراوان این کتاب در سال ۱۳۴۹ قمری در نجف در ۹۶ صفحه به چاپ رسید و در سال ۱۹۳۱ میلادی در صورت و در سال ۱۹۸۷ میلادی در بیروت به چاپ رسیده است. این کتاب را سید ظفر مهدی به زمان اردو ترجمه و در لکهنو به چاپ رسانده است؛
۲. الریایة الحسینیة. در جواز بر عملی که به منظور شعائر حسینی انجام می گیرد که همه این کتاب در محله الهدی در عمارة عراق به چاپ رسیده است؛
۳. دیوان شعر. ۱۵

سید محمد جواد شرف الدین (۱۳۲۴-۱۳۹۷ قمری)

فرزند دوم علامه شرف الدین. وی مقدمات و ادبیات عرب را نزد پدر خواند، سپس برای ادامه تحصیل به نجف اشرف هجرت کرد، اما به سبب ناراحتی جسمی بیش از یکسال در نجف باقی نماند و به صور بازگشت و به تدریس مشغول گردید. وی از طرف دولت لبنان به عنوان مفتی صور تعیین گردید و در همین منصب باقی بود تا آن که در ۱۳ ربیع الثانی سال ۱۳۹۷ قمری از دنیا رفت. ۱۶

سید محمدرضا شرف الدین (۱۳۲۷-۱۳۸۹ قمری)

فرزند سوم علامه شرف الدین. سید محمدرضا که شاعر و ادیبی توانا و نویسنده ای زبردست بود در ۱۴ محرم سال ۱۳۲۷ قمری در شهر صور به دنیا آمد. مقدمات علوم را نزد والد خود گذراند، سپس در سال ۱۳۴۲ قمری به همراه برادرش سید صدر الدین و پسر عمویش سید نور الدین به نجف مهاجرت نمود و دروس سطح را نزد برادرش سید محمد علی شرف الدین و شیخ محمد طه حویزی (پدر آیت الله محمد کوفی) و شیخ قاسم محیی الدین و محمد تقی صادق و شیخ محمد علی جمالی و سید حسین حمامی و سید حیدر صدر و شیخ مرتضی آل یاسین فرا گرفت. سپس در دروس خارج آیات شیخ محمد حسین کاشف الغطاء و شیخ محمدرضا آل یاسین شرکت کرد. سید محمدرضا بسیار علاقه مند به ادبیات و اشعار عرب بود و خود نیز بسیار خوب شعر می گفت و به مناسبات دینی اشعار عربی می سرود. در سال ۱۳۵۳ قمری به بغداد رفت و در آن جا مجله «الدیوان» را منتشر ساخت و مقالات و تحقیقات ارزشمند خود را در آن درج می نمود. پس از تعطیلی مجله، مناصبی را در وزارت خارجه و وزارت کشور عراق پذیرفت.

وی در نهم ذی الحجة سال ۱۳۸۹ قمری از دنیا رفت و پیکرش به صور منتقل گردید و در آن جا دفن گردید.

آثار ایشان عبارت است از:

- روایة الحسین، بغداد، ۱۳۵۲ قمری؛

- ۱۴۰ یوماً فی المغرب (سفرنامه ایشان به کشور مغرب)؛

- صور، مجموعه شعر؛

- کتابی مفصل در ترجمه سید محمد صدر که در شماره های

متعدد جریده عصا الجنة در دمشق به چاپ رسید؛

۱۴. بغیة الراغبین، ج ۲، ص ۱۱-۴۸، تکملة أمل الامل، ص ۲۳۱.

۱۵. علماء نفور الاسلام فی لبنان، ج ۲، ص ۳۵۶-۳۵۹؛ معجم رجال الفكر

والادب فی النجف، ج ۲، ص ۷۳۸؛ بغیة الراغبین، ج ۲، ص ۳۴۵-۳۵۸؛

معجم ما کتب عن الرسول واهل البیت، ج ۲، ص ۳۱۶-۳۱۷ و ج ۷، ص ۲۸۲؛

الذریعة، ج ۱۰، ص ۶۵.

۱۶. بغیة الراغبین، ج ۲، ص ۳۵۹-۳۵۸.

- قیس و لبنی؛

- حبر علی ورق؛

- اوزان السبکیة (منظومه ای شعری در سرگذشت نامه

خاندان شرف الدین)؛

- شعر و ما أشبه؛

- دیوان شعر؛

- کتابی درباره کشور عربستان سعودی. ۱۷

سید صدرالدین شرف الدین (۱۳۳۰-۱۳۸۹ قمری)

فرزند چهارم علامه شرف الدین. وی در سوم محرم سال ۱۳۳۰ قمری در صور به دنیا آمد. مقدمات را نزد پدر بزرگوارش گذراند و در سال ۱۳۴۲ قمری (یعنی در دوازده سالگی) به همراه برادرش سید محمدرضا به نجف مهاجرت نمود و باقی مقدمات ادبی را نزد برادرش سید محمدرضا گذراند. سپس به عنوان معلم مدارس ابتدایی در برخی از شهرهای عراق مشغول گردید و در سال ۱۳۶۴ قمری روزنامه الساعة را منتشر نمود. در سال ۱۳۶۸ قمری به لبنان بازگشت و در بیروت محله الالواح و سپس در صور مجله النهج را به طبع رساند و با همکاری فرزندش مصطفی مدرسه نجاج را در صور تأسیس کرد.

مقالات ارزشمند او در مجلات و روزنامه های عراقی و عربی مانند مجله العرفان و البیان و رسالة الاسلام منتشر شده است. وی نویسنده و روزنامه نگار و شاعر زیردستی بود که در کنگره های مختلف ادبی شرکت نموده است. سید صدرالدین در چهارم ذی القعدة سال ۱۳۸۹ قمری از دنیا رفت و پیکرش به صور منتقل شد و در آن جا مدفون گردید. تألیفات وی عبارتند از:

- حلیف مخزوم (این کتاب در نجف سال ۱۹۵۴ میلادی و در بیروت سال ۱۹۸۰ میلادی به چاپ رسیده، سید غلامرضا سعیدی آن را به فارسی برگردانده است)؛

- سحابة نور السموت؛

- محنة العراق (درباره وضعیت سیاسی عراق در انقلاب رشید عالی گیلانی چاپ شده)؛

- هاشم و امیة فی الجاهلیة؛

- زیارة الأربعین (در بیروت سال ۱۹۶۰ میلادی به چاپ

رسیده است)؛

- فی قطار الزمان صورة العراق الحاضرة؛

- کلمة و مناسبة (مجموعه سخنرانی های ایشان در مناسبات

و محافل دینی)؛

- کلمة فی المولد والهجرة (سخنرانی ایشان در مسجد صور در

جشن میلاد پیامبر (ص) که در سال ۱۳۵۳ قمری به چاپ رسید)؛

- خلیفة النبی (سخنرانی ایشان در باشگاه امام صادق که در

سال ۱۳۶۸ قمری به چاپ رسید).

- كان في اليمامة (داستانی تاریخی درباره نزاع در حکومت

یمامه چاپ شده)؛

- عمار بن یاسر (در قاهره به سال ۱۳۸۶ قمری به چاپ

رسیده است).

- عشرة أيام في القاهرة؛

- شاعر الله (کتابی در زندگانی امام سجاد (ع))؛

- بیوت من زجاج (کتابی برگرفته از کتاب جنگ و صلح اثر تولستوی). ۱۸

سید جعفر شرف الدین (۱۳۳۸ قمری -)

فرزند پنجم علامه شرف الدین. سید جعفر در ماه جمادی الاولی سال ۱۳۳۸ قمری در روستای شحور به دنیا آمد و در سایه تربیت پدر بزرگوار خود رشد نمود. بعد از گذراندن مقدمات در مکتبخانه و بعد در مدرسه شهر صور به بیروت رفت و از دانشکده الهیات و سپس از دانشکده ادبیات شرق وابسته به دانشگاه یسوعیه فارغ تحصیل گردید. سپس مدیریت مدرسه جعفریه در صور را به عهده گرفت. وی خطیب و ادیبی زبردست بود و مقالاتی در مجله المعهد به چاپ رسانده است و فعالیت های اجتماعی و سیاسی بسیاری از خود بروز داد و به مدت دوازده سال (۳ دوره) نمایندگی مردم صور در مجلس لبنان را به عهده داشت و در این سمت خدمات فراوانی به مردم صور لبنان نمود. ۱۹

سید یوسف شرف الدین (۱۳۴۱ ق -)

فرزند ششم علامه شرف الدین. سید یوسف در ماه جمادی الاولی سال ۱۳۴۱ به دنیا آمد. وی کارشناس امور تجاری است. ۲۰

سید عبدالله شرف الدین (۱۳۴۵ قمری -)

فرزند هفتم علامه شرف الدین. سید عبدالله در چهاردهم رمضان سال ۱۳۴۵ قمری در قریه شحور از توابع صور به دنیا آمد. وی مقدمات علوم را در مدرسه جعفریه که پدرش بنا نهاده بود گذراند و در سال ۱۳۶۰ قمری نزد پدر ادبیات و سطوح فقه و اصول را گذراند. در سال ۱۳۷۳ قمری به قم آمد و از آیت الله شیخ محمد کرمی بیشترین استفاده را برد.

۱۷. بغية الراهبين، ج ۲، ص ۳۵۹-۳۸۲؛ الذريعة، ج ۷، ص ۲۱؛ مجمع المؤلفين، ج ۳، ص ۱۶۷؛ شعراء الغری، ج ۸، ص ۴۸۵؛ المنتخب من اعلام الفكر والأدب، ص ۴۹۲.

۱۸. بغية الراهبين، ج ۱، ص ۳۸۳-۴۱۱؛ مجمع المؤلفين، ج ۲، ص ۱۴؛ شعراء الغری، ج ۴، ص ۳۷۲؛ المنتخب من اعلام الفكر والأدب، ص ۱۸۲.

۱۹. بغية الراهبين، ج ۲، ص ۴۱۸-۴۲۴.

۲۰. بغية الراهبين، ج ۲، ص ۴۲۴-۴۲۵.

وی از کتابخانه های بسیاری در ایران و هند و پاکستان و عراق و سوریه و لبنان دیدار کرد و استفاده های بسیاری برد. آثار تألیف شده وی عبارتند از:

- مع موسوعات رجال الشیعه (در سه جلد که در آن تعلیقاتی بر کتاب های رجالی جدید و قدیم و کتب تراجم و کتاب شناسی مانند ذریعه و طبقات اعلام الشیعه و امل الامل و رجال النجاشی و شهداء الفضیله و انوار البدرین و ماضی النجف و حاضرها و موارد الاتاف و بغیة الراغبین و الفوائد الرضویة دارد این کتاب در بیروت در سال ۱۴۱۱ قمری به چاپ رسیده است)؛
- معجم رجال الشیعه (در زندگی نامه و طبقات رجال شیعه که سی جلد آن به انجام رسیده است)؛
- تتمه و تعلیق کتاب بغیة الراغبین مرحوم والدشان علامه شرف الدین (این کتاب نیز در بیروت به چاپ رسیده است). ۲۱

سایر فرزانتگان خاندان شرف الدین

شجره طیبه «شرف الدین» فرزانتگان فراوانی را از علما دین و شعرا و ادبا به جامعه اسلامی تحویل داده است. در این جا تعدادی دیگر از فرزانتگان و علمای دینی این خاندان را معرفی می کنیم.

سید علی بن اسماعیل شرف الدین (۱۳۲۰-۱۳۸۷ قمری)

پسر عموی علامه شرف الدین. وی فرزند سید اسماعیل بود و ابوهاشم خوانده می شد. وی ملازم دائمی علامه شرف الدین در سفر و در حضر، در حج و عمره و زیارت ائمه در ایران و عراق بود و علامه شرف الدین او را دوست شفیق خود معرفی کرده که در استنساخ مؤلفات و تنظیم سخنرانی و آماده چاپ کردن آنها وی را یاری رسانده است. او را مورد اعتماد کامل خود دانسته است. وی فقه را نزد علامه شرف الدین فراگرفت. آثار قلمی ایشان عبارتند از:

- صدی التهانیه قبلوغ الامانی (در ترجمه خاندان شرف الدین که از مصادر کتب بغیة الراغبین علامه شرف الدین می باشد)؛
- مجموعه رسائل و مسائل (که مجموعه نامه ها و سؤال هایی بوده که از محضر علامه شرف الدین شده بود. این کتاب در جلد دوم بغیة الراغبین، صفحه ۴۳۳ به بعد به چاپ رسیده است)؛
- شذرات (مجموعه ای از نامه ها و نوشته های علامه شرف الدین). ۲۲

سید نور الدین بن شریف شرف الدین (۱۳۲۷-۱۳۹۶ قمری)

پسر برادر علامه شرف الدین. وی فرزند سید شریف شرف الدین (م ۱۳۳۶ قمری) است. در نجف اشرف به دنیا آمد و در حالی که هشت سال از عمر او می گذشت پدر خود را از دست داد. بعد از مرگ پدر در سایه حمایت عموی بزرگوارش قرار گرفت و علامه

شرف الدین وی را از شحور به شهر صور منتقل کرد و مبادی علوم و ادبیات عرب را در همان جا فراگرفت. سپس در سال ۱۳۴۲ قمری به همراه پسرعموهایش سید محمدرضا و سید صدرالدین به نجف هجرت کرد و در نزد بزرگان و علمای این حوزه حاضر گردید و دروس خود را به اتمام رسانید.

سپس به لبنان بازگشت و قاضی شرعی شهر صور گردید و بعد از آن برای عضویت در دادگاه تجدیدنظر مذهب جعفری به بیروت منتقل گردید و در همین سمت بازنشسته گردید. روزنامه های عرب زبان مانند العرفان، اشعار و مقالات ارزشمندی را از وی به چاپ رسانده اند. وی از علامه شرف الدین اجازه روایی دارد.

آثار به جای مانده از ایشان عبارت است از:

- شرح القصیة الازریة؛

- دیوان شعر.

وی سرانجام در شهر صیدا در هشتم جمادی الثانی سال ۱۳۹۶ قمری از دنیا رفت و در شهر صور دفن گردید. ۲۳

سید عمار بن صدرالدین شرف الدین (متولد ۱۳۷۴ ق-)

نوه علامه شرف الدین. سید عمار دبستان و دبیرستان را در شهر صور گذراند و در رشته آمار به تحصیل پرداخت و در سال ۱۴۰۳ قمری دروس حوزوی را در صور آغاز کرد و از شیخ حسین سرور و شیخ اسعد فتیش و شیخ محمد شهاب استفاده کرد. در سال ۱۴۰۵ قمری به قم مهاجرت کرد و فقه و اصول را از شیخ محمود قانصو و شیخ محمدباقر ایروانی و شیخ مصطفی هرنندی و سید احمد مددی فراگرفت. وی در سال ۱۴۱۲ ق به لبنان بازگشت و دروس خود را در آن جا تکمیل نمود. آثار او عبارتند از:

- بحث حول الجفر و علم المعصوم (ع)؛

- الرسالة العاشقه (که به مناسبت یادبود امام خمینی (ره) به زیبایی آن را به نگارش آورده است و نمایانگر عشق و علاقه ایشان به امام خمینی می باشد). ۲۴

۲۱. بغیة الراغبین، ج ۲، ص ۴۲۵-۴۳۱؛ المنتخب من اعلام الفكر والأدب، ص ۲۷۵؛ علماء نفور الاسلام فی لبنان، ج ۱، ص ۴۶۱-۴۶۹.

۲۲. بغیة الراغبین، ج ۱، ص ۴۵۳-۴۵۴.

۲۳. بغیة الراغبین، ج ۲، ص ۵۰-۵۲؛ المنتخب من اعلام الفكر والأدب، ص ۶۹۱.

۲۴. علماء نفور الاسلام فی لبنان، ج ۱، ص ۶۵۴-۶۵۸.

